

Το θέμα της χειροτονίας των γυναικών στην προβληματική της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας

Δημήτριος Κεραμιδάς

Περίληψη: Η σχετική προβληματική στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία προέκυψε ως: α. Απάντηση στην άποψη, πως η απαγόρευση της χειροτονίας των γυναικών δεν έχει βιβλική και δογματική θεμελίωση. β. Αντίδραση στη χειροτονία γυναικών σε άλλες χριστιανικές Ομολογίες. γ. Αποσαφήνιση της επίσημης θέσης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

Πάπας Παύλος ΣΤ΄ (1975): Οι «θεμελιώδεις λόγοι» της μη χειροτονίας των γυναικών: α. Το παράδειγμα του Χριστού, ο οποίος επέλεξε τους Αποστόλους μονάχα μεταξύ ανδρών. β. Η διαρκής πράξη της Εκκλησίας. γ. Η ισχύουσα επίσημη διδασκαλία.

Διακήρυξη Inter insigniores (1976): α. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ποτέ δεν χειροτόνησε γυναίκες ως πρεσβυτέρους και επισκόπους, μένοντας πιστή στο «κανονιστικό» παράδειγμα του Ιησού και την πράξη των Αποστόλων. β. Η ανδρική ιερωσύνη ανήκει στην αμετάβλητη ουσία του μυστηρίου της ιερωσύνης και όχι στα μεταβλητά στοιχεία της. γ. Ο Ιησούς είναι το ιερατικό υπόδειγμα που ακολουθεί το εκκλησιαστικό σώμα. Ο ιερέας/εικόνα του Χριστού οφείλει να προέρχεται από τους άνδρες, διαφορετικά καταργείται η συμβολική-αντιπροσωπευτική ισχύς της ιερωσύνης. δ. Η ιερωσύνη δεν είναι δικαίωμα, αλλά δώρο του Θεού. Αφορά την πίστη και γι' αυτό είναι ανόμοια από τη συζήτηση για τα δικαιώματα των γυναικών.

Αποστολική Επιστολή Ordinatio Sacerdotalis του Ιωάννη Παύλου Β΄ (1994): α. Στη δυτική και ανατολική παράδοση της Εκκλησίας τηρείται αδιαλείπτως η αποκλειστική ιερωσύνη των ανδρών. β. Στην επιλογή των Αποστόλων ο Χριστός δεν έδρασε δεσμευόμενος από τις κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες, αλλά με ελεύθερο και κυρίαρχο τρόπο. γ. Η μη χειροτονία των γυναικών θα πρέπει να θεωρείται *οριστική* για την Εκκλησία και τους πιστούς.

Πάπας Βενέδικτος ΙΣΤ΄: Οριστική δογματική αλήθεια και διδασκαλία με *αλάθητο και ανέκκλητο* κύρος, διότι συνδέεται με την εξ αποκαλύψεως αλήθεια (Γραφή, Παράδοση).

Πάπας Φραγκίσκος Α΄: α. Πρέπει ν' αναπτυχθεί μια θεολογία των γυναικών. β. Η Θεοτόκος ήταν σημαντικότερη από τους Αποστόλους. Η γυναίκα στην Εκκλησία είναι πιο σημαντική από τους επισκόπους και τους ιερείς. γ. Η γυναικεία ιδιοφυΐα είναι απαραίτητη στους χώρους όπου λαμβάνονται σημαντικές αποφάσεις και ασκείται η *εξουσία* στην Εκκλησία. δ. Όποιος μιλά για γυναίκες καρδινάλιους υποφέρει από κληρικαλισμό. ε. Η *μητρότητα* είναι ένας πλούτος για τον τρόπο με τον οποίο υπάρχει η γυναίκα. Καλώντας τη γυναίκα στη μητρότητα, ο Θεός της ανέθεσε μ' έναν πολύ ιδιαίτερο τρόπο την ανθρώπινη ύπαρξη. στ. Ο κίνδυνος από τη χειραφέτηση που απογυμνώνει τη γυναίκα από τα γνωρίσματά της.

Εισαγωγικά

Το ζήτημα της χειροτονίας των γυναικών απασχόλησε, με διαφορετικούς τρόπους, το χριστιανικό κόσμο τον περασμένο αιώνα, ως συνέπεια της χειραφέτησης των γυναικών σε θεσμικό, ιδεολογικό, κοινωνικό επίπεδο και της ανάδειξης της λεγόμενης “φεμινιστικής θεολογίας”. Με το αίτημα της γυναικείας χειροτονίας επιχειρήθηκε ν' αποκατασταθεί η ισότητα μεταξύ ανδρών-γυναικών στο λειτουργήμα της ιερωσύνης, ν' ανανεωθεί η εκκλησιαστική τάξη σύμφωνα με τις ιδεολογικές κατακτήσεις της νεωτερικότητας, ν' αφεθούν στο παρελθόν ανδροκεντρικές προκαταλήψεις που είχαν εισχωρήσει σε θρησκευτικές πρακτικές, να καθιερωθεί η ισότιμη απόδοση των ιερατικών αξιωμάτων και στα δύο φύλα. Όπως ήταν φυσικό, η ευρύτερη αυτή – και εξόχως οικουμενική – συζήτηση ανέδειξε τη διαφορετική αντιμετώπιση του θέματος από τις διάφορες χριστιανικές Εκκλησίες και Ομολογίες. Σε ό,τι αφορά την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, της οποίας η στάση μας ενδιαφέρει, η σχετική προβληματική προέκυψε:

1. Ως *απάντηση* στην άποψη πως η απαγόρευση της χειροτονίας των γυναικών δεν έχει βιβλική ή δογματική θεμελίωση και πως η *silentio* που υπάρχει δεν αποκλείει την οδό μιας πιθανής αναθεώρησης του θέματος.

2. Ως *αντίδραση* στην πρακτική χειροτονίας γυναικών που είχαν αρχίσει να ακολουθούν άλλες εκκλησιαστικές παραδόσεις (Λουθηρανική Εκκλησία, Αγγλικανική Κοινωνία) και ως *αποσαφήνιση* της επίσημης θέσης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, ώστε αφενός μεν να ενθαρρυνθεί η σύγκλιση με τις Εκκλησίες εκείνες που δεν προβλέπουν τη χειροτονία των γυναικών (όπως είναι η Ορθόδοξη), αφετέρου δε να προωθηθεί ο διαχριστιανικός διάλογος δίχως σύγχυση, αλλά με ξεκάθαρες θεολογικές θέσεις¹.
3. Τέλος, ως *αποκατάσταση* του χάσματος μεταξύ του *consensus fidelium* και της επίσημης άποψης για το θέμα, η οποία στο κοινό αίσθημα φαινόταν ξεπερασμένη, ακατανόητη και εκτός του “πνεύματος της εποχής”.

Στο παρόν σημείωμα, θα γίνει μια απόπειρα πανοραμικής επισκόπησης του ζητήματος, έτσι όπως παρουσιάζεται στα πιο πρόσφατα επίσημα κείμενα του ρωμαιοκαθολικού διδακτικού σώματος, με σκοπό:² (α) ν’ αναλυθεί η σχετική ρωμαιοκαθολική προβληματική. Κάποια χρόνια πριν ο Ν. Ματσούκας είχε επιχειρήσει την πρόβλεψη πως η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία “αργά η γρήγορα θα υιοθετήσει την ιερωσύνη των γυναικών”³. Θα δούμε, λοιπόν, εάν η πρόβλεψη του αειμνήστου

¹ Πέρα από την οικουμενική σημασία του θέματος, η συζήτηση έχει, δίχως άλλο, και ιεραποστολικό ενδιαφέρον. Αν ορίσουμε την ιεραποστολή ως το άνοιγμα της Εκκλησίας που αγκαλιάζει την ανθρωπότητα και την μεταμορφώσει σε λαό του Θεού, απ’ αυτήν την περιεκτική κίνηση δεν εξαιρείται η γυναίκα. Γι’ αυτό, το αίτημα του ενεργού ρόλου των γυναικών στην κοινωνία και εντός της Εκκλησίας, οι σχέσεις αυτών με το ανδρικό φύλο, η ένταξή τους στη μυστηριακή ζωή είναι κατεξοχόν και ιεραποστολικά αιτήματα.

² Για λόγους πρακτικούς και μεθοδολογικούς, δεν εξετάζεται εδώ η πριν από τη Β’ Σύνοδο του Βατικανού (1962-1965) ρωμαιοκαθολική θεολογία αναφορικά με τη χειροτονία των γυναικών. Σε κάθε περίπτωση, μέχρι τη δεκαετία του ’60, στα δογματικά εγχειρίδια το θέμα ετίθετο εξόχως περιοριστικά: δεκτοί στην ιερωσύνη γίνονται οι βαπτισμένοι αρσενικού φύλου. Η δε βιβλική θεμελίωση βασιζόταν στα: Κορ. Α’ 14, 34· Τιμ. Α’ 2,12. Ο άνδρας, θεωρείται εικόνα και δόξα του Θεού, ενώ η γυναίκα δόξα του ανδρός. Στις λατρευτικές συνάξεις η γυναίκα οφείλει να σιωπά και ν’ ακούει τον άνδρα, ο οποίος μόνο έχει το δικαίωμα να διδάσκει. Η μη ιερωσύνη της γυναίκας αποτελεί μια επιταγή θείου δικαίου, σύμφωνη με την μακραιώνη πίστη και πράξη της Εκκλησίας. Ο Χριστός αποκαλύφθηκε ως άνδρας, ενώ ο Θεός αποκαλείται “Πατέρας” και όχι “Μητέρα”, άρα η ζωή υπάρχει *πρωτογενώς* ως αρσενική. Η γυναίκα, ως προερχόμενη από τον άνδρα, εξαρτάται (υποτάσσεται) σ’ αυτόν και αποκλείεται από την ιερωσύνη για λόγους “φυσιολογίας” (Γεν. 2,21-25). Η από το πλευρό του άνδρα (Αδάμ) δημιουργία της γυναίκας (Εύα) σημαίνει τη φυσική/βιολογική κατωτερότητά της (όπως ο άνδρας φροντίζει την οικογένεια, ομοίως πρέπει να τελεί/διαχειρίζεται τα μυστήρια), και επηρεάζει την κρίση (η γυναίκα είναι πιο συναισθηματική, πιο αδύναμη και πιο ευάλωτη στην κρίση της). Ο άνδρας φέρνει τη ζωή, η γυναίκα απλώς τη δέχεται και την φροντίζει. Η δραστηριότητα του άνδρα είναι δημόσια, ενώ της γυναίκας ιδιωτική. Ο άνδρας, ως εικόνα του Θεού, μεσολαβεί για να επέλθει η θεία Χάρη (στην οικογένεια, αλλά και μέσω των ιερών μυστηρίων), ενώ η γυναίκα αφοσιώνεται στην οικογένεια κι όχι στη μοναξιά της ιερωσύνης (σε κάποιες περιπτώσεις γίνεται λόγος για τη “φυσική ιερωσύνη” της γυναίκας: τη μητρότητα, τη συζυγικότητα, την αγωγή). Το 1962, ο ολλανδός ιησουΐτης Haye van der Meer θα δημοσιεύσει, υπό τον Κ. Rahner, θεολογική διατριβή για το θέμα (υπό τον τίτλο: *Priestertum der Frau? eine theologiegeschichtliche Untersuchung*). Εκεί θα ισχυριστεί, πως τα επιχειρήματα εναντίον της χειροτονίας των γυναικών είναι ελλιπή, βασίζονται στην ιστορία και όχι σε κάποιο δόγμα, η απαγόρευση της χειροτονίας είναι *theologice certum* και όχι δόγμα πίστης, οι απόψεις σχετικά με τη φυσική κατωτερότητα των γυναικών είναι ξεπερασμένες και δηλώνουν μια υποτίμηση του γυναικείου φύλου και ότι, τελικά, η ρωμαιοκαθολική άποψη – σε σχέση με τις Εκκλησίες που δέχονταν τις γυναίκες στην ιερωσύνη – είναι προβληματική.

³ Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ, “Η Ιερωσύνη των γυναικών ως θεολογικό και οικουμενικό πρόβλημα”, στο Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, επ., *Ορθόδοξη Θεολογία και Οικουμενικός Διάλογος*, Αθήνα 2005, 127.

ορθόδοξου δογματολόγου επαληθεύτηκε ή όχι· και θα εντοπίσουμε τη θεολογική επιχειρηματολογία που αναπτύχθηκε γύρω από το ζήτημα⁴.

1. Το «όχι» του πάπα Παύλου ΣΤ΄ (1975)

Η πρώτη παπική τοποθέτηση στο θέμα ήταν αυτή του Παύλου ΣΤ΄⁵ (1963-1978). Αφορμή γι' αυτό στάθηκε η αποδοχή των γυναικών στην ιερωσύνη εκ μέρους της Αγγλικανικής Κοινωνίας. Σε Επιστολή του στις 30 Νοεμβρίου 1975 προς τον τότε Αρχιεπίσκοπο του Canterbury, αιδεσ. Frederick D. Coggan (1974-1980), ο ποντίφικας καθιστούσε γνωστή τη θέση της Εκκλησίας της Ρώμης αναφορικά με το «πρόβλημα» – όπως το χαρακτήριζε – της ιερωσύνης των γυναικών, μια πρακτική που, κατά τον ίδιο, δημιουργούσε δυσκολίες στην πορεία καταλλαγής μεταξύ των δύο Εκκλησιών⁶.

Τρεις ήταν οι «εξαιρετικά θεμελιώδεις λόγους» που, κατά τον Πάπα Παύλο, καθιστούσαν αδύνατο για την Καθολική Εκκλησία ν' αποδεχτεί τις γυναίκες στην ιερωσύνη:

1. Το παράδειγμα του Χριστού, έτσι όπως το καταγράφουν οι Γραφές, ο οποίος επέλεξε τους Αποστόλους μονάχα μεταξύ ανδρών.
2. Η διαρκής πράξη της Εκκλησίας, που μιμήθηκε το Χριστό στην επιλογή μόνο ανδρών για την ιερωσύνη.
3. Η σε ισχύ επίσημη διδασκαλία (*magisterium*) της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας που καθόρισε συναφώς ότι ο αποκλεισμός των γυναικών από την ιερωσύνη είναι σε αρμονία με το σχέδιο του Θεού για την Εκκλησία.

⁴ Για το γενικότερο ζήτημα της θέσης της γυναίκας στην Εκκλησία, ήδη ο Πάπας ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΓ΄, [Εγκύκλιος *Pacem in Terris*, στο AAS 55 (1963), 267-268], αναγνώριζε «την είσοδο της γυναίκας στη δημόσια ζωή». Πρβλ. επίσης Β΄ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ, Διάταγμα *Apostolicam Actuositatem*, AAS 58 (1966), §9: «Από τη στιγμή που οι γυναίκες αναλαμβάνουν έναν ολοένα και πιο ενεργό ρόλο σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής, είναι μεγάλης σπουδαιότητας η πιο ευρεία συμμετοχή τους στους διάφορους τομείς του ιεραποστολικού έργου της Εκκλησίας»· πρβλ. επίσης τη Διάταξη *Gaudium et Spes*, §29, εναντίον «κάθε μορφής διάκρισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων». Σε κάθε περίπτωση, η Β΄ Σύνοδος του Βατικανού δεν ασχολήθηκε ειδικά με το θέμα της χειροτονίας των γυναικών, ούτε έλαβε αποφάσεις για την πιο ενεργή θέση τους στη μυστηριακή ζωή. Βέβαια, την περίοδο εκείνη, η σχετική συζήτηση βρισκόταν ακόμα σε εμβρυακή φάση. Κατά καιρούς, ωστόσο, και σε κάθε περίπτωση μετά τη λήξη της Συνόδου, παρουσιάζονταν αιτήματα, από λαϊκές ή γυναικείες καθολικές οργανώσεις ή ακόμα από μεμονωμένους επισκόπους (κυρίως από χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης, των Η.Π.Α., όπου το θέμα είχε βρει ευρεία αποδοχή από τις άλλες χριστιανικές Ομολογίες), προς την κατεύθυνση της απαλειφής όλων των στοιχείων προκατάληψης εναντίον των γυναικών και της ανάληψης ενός πιο ενεργού λειτουργικά ρόλου, πέραν αυτού των μοναστικών ταγμάτων και της οικογένειας (π.χ. στα λειτουργικά αναγνώσματα και την κήρυξη του Ευαγγελίου, στην εκκλησιαστική διοίκηση κτλ.).

⁵ Προηγουμένως, η Επιτροπή για τη Θεία Λατρεία, στην εφαρμογή της λειτουργικής αναγέννησης της Β΄ Συνόδου του Βατικανού, είχε επαναλάβει την απαγόρευση της χειροτονίας των γυναικών. Βλ. CONGREGAZIONE PER IL CULTRO DIVINO, *Liturgiae instauratione*, στο AAS 62 (1970), 692-704. Ωστόσο, ο Παύλος ΣΤ΄ είχε ήδη (1973) συστήσει μια Επιτροπή για τη μελέτη του ρόλου της γυναίκας στην Εκκλησία και την κοινωνία. Βλ. A. POLIA, *Donna e sacerdozio. Indagine storico-teologica degli aspetti antropologici dell'ordinazione delle donne* (διδασκτορική διατριβή), Torino 2005, 79.

⁶ Βλ. AAS 68, 1976, 599-600. Πρβλ. επίσης τη μετέπειτα *Επιστολή* του ίδιου στις 23 Μαρτίου 1976. Η άποψη του Αγγλικανού Αρχιεπισκόπου ήταν εγγύτερη στην προοπτική της ενότητας εν τη ποικιλία των διαφορετικών εκκλησιαστικών πρακτικών. Το ύφος της επιστολογραφίας ήταν εξάπαντος εγκάρδιο και ειρηνικό, δείγμα μιας διάθεσης για ειλικρινή αναζήτηση του θέματος στον κοινό πόθο της εκκλησιαστικής ενότητας.

Επομένως, στη φάση αυτή ο πάπας ενδιαφερόταν καταρχήν να διατυπώσει την επίσημη θέση της στο θέμα της χειροτονίας των γυναικών, παραπέμποντας στην ήδη διαμορφωμένη εκκλησιαστική πράξη και διδασκαλία, δίχως να προχωρεί σε περαιτέρω θεολογική εμβάθυνση⁷. Η «τριπλή» επιχειρηματολογία για την αποκλειστική ιερωσύνη των ανδρών – και, κυρίως, η σύνδεσή της με το παράδειγμα του Χριστού – θα αποτελούσε, όπως θα δούμε, τη βασική πυξίδα πάνω στην οποία θα αναπτυσσόταν η θεολογική αντιμετώπιση του ζητήματος.

2. Η Διακήρυξη *Inter insigniores*

Ακολούθως, η Επιτροπή (*Congregatio*) για τη Διδασκαλία της Πίστεως (στο εξής=ΕΔΠ), εκλήθη από τον Πάπα να εξηγήσει τη θέση της Εκκλησίας αναφορικά με την αποδοχή ή όχι των γυναικών στην ιερωσύνη. Πράγματι, η Επιτροπή εξέδωσε το 1976 τη Διακήρυξη *Inter insigniores* γύρω από το ζήτημα της ένταξης των γυναικών στο ιερατικό αξίωμα, στην οποία μπορούμε να εντοπίσουμε μια πιο συστηματική θεολογική επεξεργασία του θέματος⁸. Η Διακήρυξη είναι διαρθρωμένη σε έξι θεματικά κεφάλαια: α) ο ρόλος της Παράδοσης, β) η στάση του Ιησού, γ) η πράξη των Αποστόλων, δ) το μόνιμο κύρος της συμπεριφοράς του Ιησού και των Αποστόλων, ε) το ιερατικό αξίωμα υπό το φως του μυστηρίου του Χριστού, και στ) το ιερατικό αξίωμα στο μυστήριο της Εκκλησίας.

Το κείμενο ξεκινάει (κεφ. 1) αναγνωρίζοντας τον αποφασιστικό ρόλο που διαδραμάτισαν γυναίκες στη ζωή της Εκκλησίας: στο μοναστικό βίο (όπως η Αγία Chiara από την Ασίζη, η Αγία Αικατερίνη από τη Σιένα, η Αγία Τερέζα από την Avila, οι οποίες με την πνευματικότητά τους υπήρξαν “Δάσκαλοι” της Εκκλησίας), στο χώρο της ιεραποστολής, του αφιερωμένου βίου, της οικογένειας (με τη διδασκαλία της πίστης, με έργα αγάπης). Από την άλλη, διαπιστώνει τα προβλήματα που δημιούργησε η πρακτική ορισμένων Εκκλησιών της Μεταρρύθμισης να δέχονται γυναίκες στο αξίωμα της ιερωσύνης, γεγονός που ενεθάρρυνε τη δημοσιοποίηση ανάλογων αιτήματων και στο ρωμαιοκαθολικό κόσμο, επωφελούμενα της ασαφούς ή έστω, κάποιο βαθμό, αρνητικής τοποθέτησης έναντι των γυναικών από τη μεσαιωνική και σχολαστική θεολογία.⁹

Στη συνέχεια, η Διακήρυξη προχωράει στην κύρια επεξεργασία του θέματος. Αρχικά, επισημαίνει ότι η αρχαία Εκκλησία – μένοντας πιστή στο ιερατικό “τύπο” που θέλησε να παραδώσει ο Ιησούς και που ακολούθησαν οι Απόστολοι – είχε ήδη αποκλείσει την οδό της χειροτονίας των γυναικών στο βαθμό του πρεσβυτέρου και του επισκόπου (με την εξαίρεση ορισμένων αιρετικών χριστιανικών ομάδων, συνήθεια,

⁷ Πράγματι, στη σύντομη επιστολή του προς τον Αγγλικανό Αρχιεπίσκοπο, ο Παύλος ΣΤ΄ δεν παραπέμπει σε καμία διάταξη του Κανονικού Δικαίου, ούτε σε κάποιο βιβλικό ή πατερικό χωρίο.

⁸ Βλ. AAS 69 (1977) 98-116.

⁹ Εδώ, προφανώς, η αναφορά γίνεται για το Θωμά Ακινάτη και την, αρκετά συζητήσιμη, θέση του για τη γυναίκα, η οποία επηρέασε έντονα την πριν τη δεκαετία του '60 ρωμαιοκαθολική θεολογία. Ο Ακινάτης αναφερόταν στη γυναίκα ως “femina quasi mancus” και ως “mas occasionatus”. Επηρεασμένος έντονα από την αριστοτελική άποψη σχετικά με την αναπαραγωγή των φύλων, δε θα διστάσει να πει πως ο άνδρας είναι το κυρίαρχο/τέλειο φύλο που – ως φορέας αναπαραγωγής (η γυναίκα απλά “δέχεται” τη ζωή) – αναπαράγει μέσω του σπέρματος τον εαυτό του, δηλ. τον άνδρα. Η ουσία, λοιπόν, του ανθρώπου είναι ο άνδρας· η δε η μορφή του ανθρώπου είναι είτε ο άνδρας (τέλειο, ευγενές φύλο) είτε η γυναίκα (το ατελές, ανολοκλήρωτο, ελλιπές φύλο). Η γυναίκα, εξαιτίας αυτής της βιολογικής/φυσικής ατελούς κατασκευής, μολονότι – όπως και ο άνδρας – είναι “εικόνα του Θεού”, τελικά οφείλει να υποτάσσεται στον άνδρα, στο γάμο και την κοινωνία, γιατί δεν έχει τη διάκριση της κρίσης. Γι’ αυτό κι ο Χριστός (διδάσκαλος, υπέρμαχος, κυβερνήτης του ανθρωπίνου γένους) φανερώθηκε ως άνδρας.

πάντως, που αποδοκιμάστηκε από τους Πατέρες της Εκκλησίας). Η διαρκής και αμετάβλητη αυτή πρακτική διαμόρφωσε μια διαρκή στο πέρασμα των αιώνων παράδοση (η οποία προασπίστηκε και από τις Ανατολικές Εκκλησίες), ώστε η Εκκλησία «δεν αισθάνθηκε την ανάγκη να παρέμβει για να επιβεβαιώσει ένα αξίωμα που δεν γνώρισε αντίρρηση, ή να υπεραμυνθεί ενός νόμου που δεν αμφισβητείτο». Επομένως, σύμφωνα με την Επιτροπή, η ομοφωνία μεταξύ Ανατολής και Δύσης σε ό,τι αφορά την ακολουθούμενη πρακτική, καθώς και η μόνιμη, δίχως μεταβολές, τήρηση της αρχής της μη χειροτονίας των γυναικών, ως συμμόρφωση στο θείο θέλημα, καθιστούν έναν καταρχήν ισχυρό λόγο για την απόρριψη τέτοιων αιτημάτων.

Το δεύτερο κεφάλαιο της *Inter insigniores* επικεντρώνεται στην, καθοριστική για την κατανόηση του θέματος, στάση του Ιησού. Η Διακήρυξη θα σημειώσει με έμφαση, ότι «ο Ιησούς Χριστός δεν κάλεσε καμία γυναίκα να γίνει μέρος των Δώδεκα. Δεν το έπραξε αυτό, διότι έπρεπε να προσαρμοστεί στις συνήθειες του καιρού Του, καθώς η συμπεριφορά που υιοθέτησε έναντι των γυναικών αντιτίθετο μ' αυτήν του περιβάλλοντός στο οποίο έδρασε και σηματοδότησε μια ηθελημένη και γενναία ρήξη». Ο Χριστός ήταν κοντά στις γυναίκες καθόλου τον επίγειο βίο του (με τη Σαμαρείτιδα του Ιω. 4,27, με την αμαρτωλή του Λκ. 7,37εξ.), αποστασιοποιήθηκε από ορισμένες διατάξεις του Μωσαϊκού Νόμου προκειμένου να δηλώσει την ισότητα ανδρών και γυναικών ως προς το γάμο (Μρ. 10,2-11· Μθ. 19,3-9), δέχτηκε γυναίκες στον κύκλο των μαθητών που Τον ακολουθούσαν (Λκ. 8,2-3), ενώ, τέλος, σε γυναίκες εμφανίστηκε μετά την Ανάστασή Του (Ιω. 20,11-18 και αλλού). Η συμπεριφορά του Ιησού, σημειώνει η Διακήρυξη, συνιστά από μόνη της μια επαρκή απόδειξη της απαγόρευσης της χειροτονίας των γυναικών. Ωστόσο, η αποστολή του Χριστού δεν πρέπει να κατανοείται μονάχα από την ιστορική ερμηνευτική των κειμένων, αλλά χρειάζεται η συγκέντρωση όλων των ενδείξεων εκείνων που επιβεβαιώνουν ότι ο Ιησούς δεν ανέθεσε σε γυναίκες το ρόλο που είχαν οι Δώδεκα (ως αντιπρόσωποι των δώδεκα φυλών του Ισραήλ, ως καθολική πραγμάτωση αποστολής Του: οι απόστολοι αντιπροσωπεύουν το Χριστό στο λαό και συνεχίζουν το έργο Του).

Η κοινότητα των Αποστόλων, συνεχίζει το κεφ. 3, διατήρησε το παράδειγμα του Ιησού. Μολονότι η Θεοτόκος είχε μια προνομιούχα θέση στη χριστιανική κοινότητα μετά την Ανάληψη, ο δωδέκατος Απόστολος επελέγη μεταξύ ανδρών. Το Άγιο Πνεύμα, κατά την Πεντηκοστή, κατήλθε σε όλους, άνδρες και γυναίκες (Πράξ. 1,14,2,1), αλλά η κήρυξη του Χριστού στον κόσμο έγινε από τον «Πέτρο και τους Ένδεκα» (Πράξ. 2,14). Στην κήρυξη του Ευαγγελίου οι Απόστολοι – παρότι δεν δεσμεύονταν από τις διατάξεις του Ιουδαϊκού Νόμου – δεν συμπεριέλαβαν γυναίκες στο ιερατικό αξίωμα που οι ίδιοι ασκούσαν, αν και υπήρχαν ιέρειες στις εθνικές θρησκείες. Ο Παύλος μας πληροφορεί ότι είχε γυναίκες συνεργάτριες (Ρωμ. 16,3· Φιλ. 4,2-3) και ότι σεμνυνόταν για την ποιότητα των γυναικών που μεταστράφηκαν στο Χριστιανισμό, αλλά διατήρησε τον τίτλο του «συνεργού του Θεού» (Α' Κορ. 3,9) μόνο για τους άνδρες που ασκούσαν μαζί του το λειτούργημα της κήρυξης του Λόγου του Θεού. Έτσι, καταλήγει η Διακήρυξη, «παρά τον τόσο σημαντικό ρόλο τους τη στιγμή της Ανάστασης, η συνεργασία των γυναικών δε θα αγγίξει ποτέ στον Παύλο την άσκηση της επίσημης και δημόσιας κήρυξης του μηνύματος, η οποία παραμένει αποκλειστική ευθύνη της ιεραποστολής των Αποστόλων». Η συμπεριφορά των Αποστόλων είχε πάντοτε για την Εκκλησία ένα κανονιστικό κύρος.

Τα παραπάνω επιτρέπουν τη Διακήρυξη να υπογραμμίσει (κεφ. 4) το μόνιμο και διαχρονικό κύρος της στάσης του Ιησού, που δεν οφειλόταν σε κάποια κοινωνική-πολιτιστική ανάγκη, ή σε ευκαιριακούς λόγους: «Κανείς δεν έχει ποτέ αποδείξει – και,

αναμφίβολα, είναι αδύνατο να το κάνει – πως αυτή η συμπεριφορά εμπνεόταν μονάχα από κοινωνικο-πολιτιστικούς παράγοντες». Η ρήξη του Χριστού με το Νόμο και η μη αποδοχή, εκ μέρους των Αποστόλων, γυναικών στο αποστολικό σώμα, μολονότι στον ελληνικό κόσμο δεν υπήρχαν τέτοιου είδους περιορισμοί φανερώνουν, σύμφωνα τη Διακήρυξη, μάλλον το αντίθετο. Η άποψη σύμφωνα με την οποία ο Παύλος εμπνεόταν από ανδροκρατούμενες προκαταλήψεις, διαψεύεται από την ίδια την παύλεια διδασκαλία σχετικά με την ισότητα όλων εν Χριστώ (Γαλ. 3,28), καθώς και από την αναγωγή που κάνει ο ίδιος ο Παύλος στο θείο νόμο, ο οποίος απαγορεύει στις γυναίκες να διδάξουν στις συνάξεις της κοινότητας (Κορ. Α΄, 11,7, περιορισμός που δεν αφορά στην άσκηση του προφητικού χαρίσματος). Άρα, στην παύλεια διδασκαλία, η θεμελίωση του αποκλειστικού ιερατικού αξιώματος των ανδρών έχει μάλλον θεολογική, παρά κοινωνική-πολιτιστική θεμελίωση.

Ακολουθως, η Διακήρυξη εξετάζει το ερώτημα εάν η άσκηση των μυστηρίων, έτσι όπως παραδόθηκαν από το Χριστό μέσω των Αποστόλων, είναι σταθερή, και κατά συνέπεια αμετάβλητη, ή εάν υπόκειται στον κανόνα της κοινωνικής προσαρμογής και εξέλιξης. Εδώ η θέση του *Inter insigniores* είναι κατηγορηματική: «Η Εκκλησία δεν έχει καμία εξουσία επί της ουσίας των Μυστηρίων, δηλαδή σε αυτό που ο Κύριος, σύμφωνα με τη μαρτυρία των πηγών της θείας Αποκάλυψης, ήθελε να παραμείνει μυστηριακό σημείο [...] Στην Εκκλησία υφίστατο πάντοτε αυτή η δυνατότητα, ότι δηλαδή κατά την άσκηση των Μυστηρίων, διατηρώντας αναλλοίωτη την ουσία τους, μπορεί να θεσπίσει ή να μεταβάλει αυτό που κρίνει ταιριαστό για τη χρησιμότητά αυτών που τα δέχονται ή σε σχέση με τα ίδια τα Μυστήρια, σύμφωνα με την μεταβολή των περιστάσεων, της εποχής και του τόπου»¹⁰.

Δεν είναι, όμως, μόνο η ουσία των μυστηρίων που παραμένει αμετάβλητη, αλλά και ο συμβολισμός των μυστηριακών σημείων. Τα μυστήρια δεν αντικατοπτρίζουν ιστορικά γεγονότα ούτε αναπαράγουν τη διάσταση του κόσμου, αλλά εκφράζουν μια άλλη πραγματικότητα: εντάσσουν τον πιστό στο υπέρτατο γεγονός της ιστορίας της σωτηρίας, στην παιδαγωγία των Γραφών, στη χάρη που αυτά εμπεριέχουν. Τα μυστήρια δεν είναι «καθρέφτες» της ιστορίας, άρα «η προσαρμογή στους πολιτισμούς και στην κάθε εποχή, δεν μπορεί να καταργήσει, στα ουσιώδη σημεία, τη μυστηριακή αναφορά στα ιδρυτικά γεγονότα του Χριστιανισμού» (κεφ. 4). Προκειμένου για την ιερωσύνη, αυτή «δεν είναι ένα απλό διακόνημα ποιμαντικού χαρακτήρα, αλλά εγγυάται τη συνέχεια των λειτουργημάτων που δόθηκαν από το Χριστό στους Δώδεκα, καθώς και των εξουσιών που συνδέονται με αυτά» (κεφ. 4).

Ερωτάται: Βρισκόμαστε στη – σχολαστική – διάκριση μεταξύ (**αναλλοίωτης**) ουσίας των μυστηρίων και **μεταβλητής** χρησιμότητάς τους; Κι ακόμα, η χειροτονία ιερέων μονάχα μεταξύ των ανδρών αφορά την ουσία της ιερωσύνης ή τη μεταβλητή χρησιμότητά της; Έχοντας υπόψη τα οριζόμενα στο κεφ. 2, η Διακήρυξη θέλει εδώ να ανυψώσει την «ανδρική έκφραση» της ιερωσύνης σε αμετάβλητη ουσία του ιερού μυστηρίου. Σε τελική ανάλυση: «η ίδια η Εκκλησία, μέσω του διδακτικού της σώματος, μπορεί να διακρίνει αυτό που μπορεί ν' αλλάξει και αυτό που παραμένει αμετάβλητο. Όταν θεωρεί, πως δεν μπορεί να δεχτεί αλλαγές, το πράττει γνωρίζοντας πως είναι συνδεδεμένη με τον τρόπο που ενήργησε ο Χριστός». Τελικά, «αυτή η πράξη της Εκκλησίας ενδύεται μιας κανονιστικής ισχύος» (κεφ. 4).

Η μέθοδος που επιλέγει η *Inter insigniores* είναι αναλογική, πράγμα που σημαίνει πως: ό,τι ακολουθεί η Εκκλησία στη μυστηριακή της ζωή το πράττει ως

¹⁰ Κεφ. 4. Οι παραθέσεις εδώ είναι αντίστοιχα από: ΠΙΟΣ ΙΒ΄, *Sacramentum Ordinis*, §5· ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΤΡΙΔΕΝΤΟΥ, κεφ. 2, στο DENZINGER-SCHÖNMETZER, *Enchiridion symbolorum*, αρ. 1728.

αναλογία στην πίστη ότι έτσι έπραξε ο ίδιος ο Χριστός και πως ό,τι φανερώνει το μυστήριο δεν μεταβάλλεται με βάση την ιστορική εξέλιξη, αλλά αντιπροσωπεύει το Γεγονός της σωτηρίας. Αναλογικός και αντιπροσωπευτικός είναι, επίσης, ο χαρακτήρας του ιερατικού αξιώματος. Ο ιερέας δεν ασκεί το λειτούργημά του *in propria persona* (δηλ. σύμφωνα με την φυλετική/ανδρική του ιδιότητα), αλλά ως *persona Christi* και *persona Ecclesiae*, ως εικόνα του Χριστού και της Εκκλησίας: «Ο ιερέας είναι ένα σημείο, του οποίου η υπερφυσική εγκυρότητα προέρχεται από τη χειροτονία που έλαβε. Ωστόσο, κάθε σημείο πρέπει να είναι καταληπτό έτσι ώστε οι πιστοί να το αναγνωρίζουν εύκολα [...] Τα μυστηριακά σημεία – λέει ο Θωμάς ο Ακινάτης – αντιπροσωπεύουν αυτό που σημαίνουν χάρη σε μια φυσική ομοιότητα» (κεφ. 5). Δοθέντος ότι η «Ενσάρκωση του Λόγου έγινε σύμφωνα με το αρσενικό γένος» μια «φυσική ομοιότητα πρέπει να υπάρχει μεταξύ του Χριστού και του λειτουργού Του». Αυτό δεν αναιρεί το γεγονός, πως η ιερωσύνη υπάρχει προς όφελος όλης της ανθρωπότητας «τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών», διότι το γεγονός ότι ο Χριστός είναι ο μονογενής Υιός Του Πατέρα σημαίνει ότι «δεν υπάρχει πλέον άνδρας και γυναίκα· πράγματι, όλοι είναι ένα εν Χριστώ» (κεφ. 5· πρβλ. Γαλ. 3,28). Όντας ο Χριστός ο Νυμφίος της Εκκλησίας, πλέον ό,τι αναφέρεται σε Αυτόν αφορά όλη την Εκκλησία. Ο Χριστός είναι το σύμβολο που εκφράζει τη βαθιά ενότητα μεταξύ άνδρα και γυναίκας, συμφώνως με το μυστήριο του Θεού. Έτσι, ο ιερέας «κυρίως όταν προΐσταται των λειτουργικών και μυστηριακών συνάξεων, αντιπροσωπεύει εξίσου την Εκκλησία: ενεργεί στο όνομα αυτής, με την πρόθεση να πράξει αυτό που η Εκκλησία πράττει», προσεύχεται εξ ονόματος όλων, προσφέρει στην Ευχαριστία τη θυσία όλης της Εκκλησίας. Γι' αυτούς τους λόγους, είναι κατανοητή η πρόθεση της Εκκλησίας να χειροτονεί ιερείς μονάχα μεταξύ ανδρών. Οι δε ενστάσεις που προκύπτουν είναι ευκαιρία για μια ενδελεχή και βαθύτερη ερμηνεία του ειδικού ρόλου των πρεσβυτέρων και των επισκόπων στο εκκλησιαστικό σώμα, οι οποίοι είναι ταυτόχρονα μέλη της κοινότητας αλλά διακρίνονται ως προς αυτήν λόγω των ιερατικών πράξεων που συμβολικά εικονίζουν το Χριστό (κεφ. 5)¹¹. Η άσκηση, κατά συνέπεια, του ιερατικού αξιώματος από άνδρες δε δηλώνει κανενός είδους υπεροχή έναντι των γυναικών, αλλά μια *de facto* διαφορετικότητα στο πεδίο του λειτουργήματος και της διακονίας.

Τέλος, (κεφ. 6) το *Inter insigniores* τονίζει πως «οι ανθρωπιστικές επιστήμες, όσο πολύτιμη κι αν είναι η συμβολή τους στο γνωστικό τους χώρο, δεν επαρκούν, διότι δεν μπορούν να φθάσουν την πραγματικότητα της πίστης [...] η Εκκλησία είναι μια κοινωνία διαφορετική από τις άλλες κοινωνίες, μοναδική ως προς τη φύση και τις δομές της [...] Γι' αυτό το λόγο δε βλέπει, πώς μπορεί να προτείνει την είσοδο των γυναικών στην ιερωσύνη, βάσει της ισότητας των δικαιωμάτων του ανθρωπίνου προσώπου, ισότητα που ισχύει και για τους χριστιανούς [...] (κάτι τέτοιο) θα σήμαινε την πλήρη παραγνώριση της φύσης του ιερατικού αξιώματος και την αντιμετώπισή του ως ένα δικαίωμα».

Συνοψίζοντας, οι βασικές θέσεις της *Inter insigniores* είναι οι ακόλουθες:¹²

¹¹ Ενδιαφέρον έχει η ερμηνευτική ένταξη στο θέμα της θεολογίας των μυστηρίων, ιδίως στη χρήση του εικονικού-αντιπροσωπευτικού δεσμού μεταξύ ιερέα/λειτουργού και Χριστού. Οι βιβλικές και πρωτοχριστιανικές βάσεις αυτής της εκκλησιολογίας είναι προφανείς. Εδώ, η Διακήρυξη παραπέμπει στον Κυπριανό Καρθαγένης, στο Θωμά Ακινάτη, καθώς και στα κείμενα της Β' Συνόδου του Βατικανού (Διάταξη *Lumen Gentium*, Διάταξη *Sacrosanctum Concilium* και Διάταγμα *Presbyterorum Ordinis*).

¹² Ως πηγές για την ανάπτυξη της σχετικής διδασκαλίας, η Διακήρυξη θεωρεί τη Γραφή και την Παράδοση – δηλ. την τη εξ Αποκαλύψεως αλήθεια, που είναι ο μόνος αυθεντικός κανόνας ερμηνείας της εκκλησιαστικής διοίκησης. Βλ. επίσης το *Σχόλιο* επί της Διακήρυξης στο *L'Osservatore Romano* 28 Ιανουαρίου 1973, 3.

1. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ποτέ δεν χειροτόνησε γυναίκες στην τάξη των πρεσβυτέρων και των επισκόπων¹³.
2. Η Εκκλησία μένει πιστή στο «κανονιστικό» παράδειγμα του Ιησού και στην πράξη των Αγίων Αποστόλων.
3. Η διαχρονική εκκλησιαστική παράδοση, ανατολική και δυτική, τηρεί το παράδειγμα του Χριστού και το θέλημα του Θεού για την Εκκλησία ως κανόνα. Η ιερωσύνη των ανδρών ανήκει στη αμετάβλητη ουσία του μυστηρίου της ιερωσύνης και όχι στα μεταβλητά στοιχεία της.
4. Ο Ιησούς - Νυμφίος και Κεφαλή της Εκκλησίας - είναι το ιερατικό υπόδειγμα και η εικόνα που ακολουθεί το εκκλησιαστικό σώμα. Ο Χριστός ως «άνδρας», κατά την ανθρωπότητα, εξυψώνει την ιερωσύνη στην μυστηριακή οικονομία της σωτηρίας για χάρη όλης της ανθρωπότητας. Κατ' αναλογία, ο ιερέας/εικόνα του Χριστού οφείλει να προέρχεται από τους άνδρες, διαφορετικά αναιρείται η συμβολική-αντιπροσωπευτική ισχύς του ιερατικού αξιώματος.
5. Η ιερωσύνη δεν είναι δικαίωμα, αλλά δώρο του Θεού. Αφορά στην πίστη και γι' αυτό είναι ριζικά ανόμοια από την «ανθρωπιστική» συζήτηση γύρω από τα δικαιώματα των γυναικών.

3. Η Αποστολική Επιστολή *Ordinatio Sacerdotalis* του Ιωάννη Παύλου Β΄

Οι επεξηγήσεις του *Inter insigniores* θεωρήθηκαν επαρκείς και δεν υπήρξαν περαιτέρω επίσημες παρεμβάσεις. Πέρασε, σχεδόν, μια εικοσαετία μέχρι την Πεντηκοστή του 1994, όταν ο Πάπας Ιωάννης Παύλος Β΄ (1978-2005) εξαπέλυσε την Αποστολική Επιστολή *Ordinatio Sacerdotalis* αναφορικά με την αποκλειστική ιερωσύνη των ανδρών¹⁴. Σ' αυτήν επανέλαβε τόσο τη θέση του προκατόχου του, Πάπα Παύλου ΣΤ΄, γύρω από την τριπλή επιχειρηματολογία (παράδειγμα Χριστού, αδιάκοπη εκκλησιαστική πράξη, διδασκαλία του επίσημου διδακτικού σώματος) όσο και το περιεχόμενο της Διακήρυξης *Inter insigniores*, ενώ υπενθύμισε την παράδοση της αδιάλειπτης αποκλειστικής ιερωσύνης των ανδρών, που τηρείται πιστά και από τις Ανατολικές Εκκλησίες (§1).

Ακολουθώντας, ο Ιωάννης Παύλος επανέλαβε ότι το παράδειγμα του Χριστού να επιλέξει Αποστόλους από το ανδρικό φύλο δεν προέκυψε από κοινωνικούς ή πολιτιστικούς παράγοντες, αλλά εμπειρείχε μια θεολογικά θεμελιωμένη ανθρωπολογία που παραδόθηκε στην Εκκλησία και ενσωματώθηκε πλήρως στην Παράδοσή της. Το ότι ο Χριστός δεν διάλεξε γυναίκες ως Αποστόλους δε σημαίνει ότι το έπραξε δεσμευόμενος από τις κοινωνικές, δικαιοσύνης και πολιτιστικές συνθήκες της τότε κοινωνίας, αλλά έδρασε με ελεύθερο και κυρίαρχο τρόπο (βλ. Μρ. 3, 13-14)¹⁵ σε ενότητα με τον Πατέρα εν Αγίω Πνεύματι (βλ. Πράξ. 1,2). Η χριστιανική Εκκλησία

¹³ Προφανώς, δια της *σιωπής* (*silentio*), η Διακήρυξη δεν θέτει εμπόδια για τη χειροτονία γυναικών στο βαθμό των διακονισσών.

¹⁴ Αφορμή για την Επιστολή υπήρξε το γεγονός, ότι «μολονότι η διδασκαλία σχετικά με την ιερατική χειροτονία που αφορά μονάχα τους άνδρες διατηρήθηκε από τη συνεχή και παγκόσμια παράδοση της Εκκλησίας και διδάχθηκε με σταθερότητα από το διδακτικό σώμα (*magisterium*) στα πιο πρόσφατα κείμενα, παρόλ' αυτά στην εποχή μας, σε διάφορα μέρη, αυτή η διδασκαλία θεωρείται συζητήσιμη, ή ακόμα αποδίδει στην απόφαση της Εκκλησίας να μην δεχτεί γυναίκες προς την ιερωσύνη μια καθαρά κανονιστική αιτιολόγηση» [§4].

¹⁵ Πρβλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΥΛΟΣ Β΄, Αποστολική Επιστολή *Mulieris dignitatem*, (15 Αυγούστου 1988), §26-27. Στο «κοινό ιεράτευμα όλων των βαπτισμένων» ανήκουν και οι γυναίκες (πρβλ. LG, §10).

πάντα αναγνώρισε ως μόνιμο κανονιστικό πρότυπό της την επιλογή του Κυρίου να διαλέξει δώδεκα Αποστόλους αποκλειστικά μεταξύ ανδρών και να τους τοποθετήσει ως θεμέλιο της Εκκλησίας (§2· πρβλ. Α΄ Τιμ. 3,1· Β΄ Τιμ. 1,6· Τιτ. 1,5). Η ανάδειξη, ωστόσο, από τον ίδιο το Χριστό, της αξιοπρέπειας και της κλήσης των γυναικών στη σωτηρία ήταν μια χειρονομία που ερχόταν σε αντιπαράθεση με τα κυρίαρχα ήθη και τις συνήθειες της εποχής Του (§2), η οποία κατέστησε την παρουσία και το ρόλο των γυναικών στη ζωή και την αποστολή της Εκκλησίας, έστω όχι συνδεδεμένο με το ιερατικό λειτουργήμα, ένα αγαθό αναγκαίο και αναντικατάστατο (§3). Ακολούθως, ο Πάπας υπενθυμίζει πως τόσο η Καινή Διαθήκη όσο και η ιστορία της Εκκλησίας επαληθεύουν την παρουσία γυναικών που υπήρξαν αληθινές μαθήτριες και μάρτυρες του Ιησού στο χώρο της οικογένειάς, της κοινωνικής δράσης, της αφιέρωσης στο Θεό και το Ευαγγέλιό Του. «Πρόκειται – λέει – για άγιες μάρτυρες, παρθένες, μητέρες οικογενειών, που με κουράγιο έδωσαν μαρτυρία της πίστης τους και δίδαξαν τα παιδιά τους υπό το πνεύμα του Ευαγγελίου, μεταδίδοντάς τους την πίστη και την παράδοση της Εκκλησίας» (§3). Σε τελική ανάλυση, μεγαλύτερο χάρισμα – ακόμα και από την ιερωσύνη – είναι αυτό της αγάπης. «Οι υψηλότεροι της Βασιλείας των ουρανών δεν είναι οι λειτουργοί, αλλά οι άγιοι» (§4· πρβλ. *Inter insigniores*, κεφ. 6).

Προς επίρρωση των παραπάνω, η παπική Επιστολή αναφέρει ότι ούτε η Θεοτόκος, η Μητέρα του Θεού και της Εκκλησίας, έλαβε το λειτουργήμα που είχαν οι Απόστολοι ούτε το ιερατικό αξίωμα¹⁶. Αυτό, βέβαια, δε σημαίνει πως ο αποκλεισμός από την ιερωσύνη συνιστά κάποιου είδους περιθωριοποίηση ή υποβάθμιση της αξιοπρέπειας των γυναικών, αλλά την πιστή τήρηση της οικονομίας του σοφού Θεού για τον κόσμο (§3).

Κλείνοντας, ο πάπας ορίζει (§4):

Ως εκ τούτου, προκειμένου να διαλύσω κάθε αμφιβολία γύρω από ένα ζήτημα μεγάλης σπουδαιότητας που αφορά την ίδια τη θεία σύσταση της Εκκλησίας, σε εφαρμογή του λειτουργήματός μου να στηρίζω τους αδελφούς μου, διακηρύσσω ότι η Εκκλησία δεν έχει επ' ουδενί τρόπο την εξουσία (*facultatem*) να παράσχει στις γυναίκες ιερατική χειροτονία και ότι αυτή η απόφαση θα πρέπει να τηρείται ως οριστική (*definitive tenendam*) απ' όλους τους πιστούς της Εκκλησίας.

Η παρέμβαση του Πάπα Ιωάννη Παύλου Β΄ είναι σημαντική για τρεις λόγους – έναν κανονιστικό και δύο θεολογικούς: ο πρώτος αφορά στον τελικό ή, καλύτερα, «οριστικό» χαρακτήρα της καταληκτικής απόφασής του υπέρ της αποκλειστικής χειροτονίας των ανδρών. Εδώ ο πάπας, εφαρμόζει το, με βάση το Λκ. 22,32, δικαίωμά του να «στηρίζει τους αδελφούς του» – δηλ. να ασκεί μια διευρυμένη πνευματική και κανονιστική δικαιοδοσία επί του εκκλησιαστικού σώματος. Έτσι, αποφαινεται με αυθεντικό τρόπο επί του θέματος και εντάσσει τη μη χειροτονία των γυναικών στην κανονιστικού κύρους επίσημη εκκλησιαστική διδασκαλία. Επομένως, καμία διαφορετική θέση πέραν αυτής που υπέδειξε πρώτος ο Παύλος ΣΤ΄, επεξεργάστηκε θεολογικά η Διακήρυξη *Inter insigniores* και τώρα ο ίδιος επιβεβαιώνει δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή από το σώμα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, καθώς αντιβαίνει την επίσημη διδασκαλία, την εκκλησιαστική πράξη και, προπαντός, το ίδιο το θέλημα του Χριστού. Ο λόγος που ενδεχομένως ώθησε τον ρωμαίο ποντίφικα να προχωρήσει στην

¹⁶ Η μη συμμετοχή της Θεοτόκου στο ιερατικό αξίωμα έχει αξία «υποδείγματος». Βλ. CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Sulla Risposta della Congregazione per la Dottrina della Fede circa la dottrina proposta nella Lettera apostolica Ordinatio sacerdotalis*, .

οριστική διευθέτηση του θέματος ήταν, πιθανόν, το γεγονός ότι μόλις λίγες εβδομάδες πριν από τη δημοσίευση του *Inter insigniores* είχε γίνει η πρώτη χειροτονία γυναίκας από την Αγγλικανική Εκκλησία της Αγγλίας, ενώ υπήρχε η αίσθηση πως ορισμένοι ρωμαιοκαθολικοί επίσκοποι ήταν έτοιμοι να πράξουν το ίδιο, με το επιχείρημα, πως μια τέτοια πράξη ήταν αυτοδικαίως έγκυρη θείω δικαίω¹⁷.

Το δεύτερο άξιο μνείας στοιχείο της Επιστολής, στο πλαίσιο της θεολογικής κατανόησης του θέματος, είναι η διάκριση μεταξύ **Αποστόλων** και **μαθητών**. Ο Ιησούς επέλεξε τους Απόστολους αποκλειστικά μεταξύ ανδρών κι αυτούς έθεσε ως θεμέλια της Εκκλησίας. Η ιερατική εξουσία δόθηκε στην Εκκλησία δια των Αποστόλων, διατηρήθηκε στην εκκλησιαστική παράδοση διαμέσου της αποστολικής διαδοχής και συνδέει την ιερωσύνη με την εκλογή ιερέων *αποκλειστικά* μεταξύ ανδρών. Το ιερατικό αξίωμα που έλαβαν οι Απόστολοι δεν μπορεί να εξασκηθεί από κανένα άλλο μέλο της Εκκλησίας, παρά μονάχα από τους Απόστολους και από όσους τους διαδέχθηκαν στο ιερατικό λειτουργήμα (§2· Πρβλ. *Κώδικα Κανονικού Δικαίου*, §1024 και *Κατήχηση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας*, §1577-1578)¹⁸. Ευρύτερο, αντίθετα, είναι το χάρισμα της μαθητείας. Ο Ιησούς είχε τόσο μαθητές όσο και μαθήτριες. Οι τελευταίες πάντοτε ασκούσαν ένα σημαντικό ρόλο στην Εκκλησία: μαθήτευσαν οι ίδιες του Ευαγγελίου, αλλά και το δίδαξαν είτε στο χώρο της κοινωνίας και της οικογένειας, είτε σ' αυτόν του μοναστικού βίου. Οι γυναίκες μαθήτριες υπήρξαν πάντοτε ένα αναντικατάστατο αγαθό που πλούτιζε την Εκκλησία, δίχως ο ρόλος τους να προϋποθέτει το ιερατικό αξίωμα¹⁹.

Τέλος, ο Ιωάννης Παύλος διακρίνει το αίτημα για τη χειροτονία των γυναικών – το οποίο το βλέπει μάλλον ως επακόλουθο μιας περιρρέουσας εκκοσμικευμένης ιδεολογίας – από τη «θεία» σύσταση της Εκκλησίας. Η Εκκλησία δε συστήθηκε από το Χριστό με βάση κοινωνικές, ιδεολογικές ή άλλες ανάγκες. Η εκλογή των Αποστόλων από το Χριστό υπήρξε ελεύθερη από πολιτιστικούς παράγοντες, σε ορισμένες δε περιπτώσεις αντιπαρατέθηκε με αυτές (η καταξίωση των γυναικών από το Χριστό υπήρξε από μόνη της μια μορφή αντίθεσης με την επικρατούσα τότε κοινωνική λογική). Συνεπώς, η θεία, δηλαδή η απευθείας από το Χριστό, επιταγή για την οργάνωση της Εκκλησίας – και άρα η μη χειρονομία των γυναικών – θα πρέπει ν' αναζητηθεί όχι σε κάποιου είδους κοινωνική ανάγκη που «δέσμευσε» το Χριστό στην επιλογή των

¹⁷ Βλ. POLIA, *Donna e sacerdozio*, 20-21.

¹⁸ Η §1577 της Κατήχησης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας ορίζει ότι: “Λαμβάνει έγκυρα την ιερή χειροτονία αποκλειστικά ο βαπτισθείς γένους αρσενικού. Ο Κύριος Ιησούς επέλεξε άνδρες για να διαμορφώσει το κολέγιο των δώδεκα Αποστόλων και οι Απόστολοι έπραξαν το ίδιο, όταν επέλεξαν τους συνεργάτες τους [...] Η Εκκλησία θεωρεί τον εαυτό της δεσμευμένο από την επιλογή του ίδιου του Κυρίου. Γι’ αυτό το λόγο, η χειροτονία των γυναικών δεν είναι δυνατή”, ενώ η §1578 επεξηγεί περαιτέρω πως “κανείς δεν έχει το δικαίωμα να λάβει το μυστήριο της Χειροτονίας. Πράγματι, κανείς δεν μπορεί να χορηγήσει στον εαυτό του αυτό το αξίωμα”.

¹⁹ Παρόμοια διάκριση μεταξύ ιερατικού λειτουργήματος και χαρίσματος – δίχως διάκριση ως προς την αγιότητα – είχε εκφράσει ο Ιωάννης Παύλος στην Αποστολική Προτροπή *Christifideles Laici* (30 Δεκεμβρίου 1988), όπου τόνιζε τα ακόλουθα: “Δυνάμει του Βαπτίσματος και του Χρίσματος, η γυναίκα – όπως και ο άνδρας – μετέχει του τριπλού αξιώματος του Ιησού Χριστού ιερέα, προφήτη και βασιλέα και επομένως δύναται να συμμετάσχει του θεμελιώδους ιεραποστολικού έργου της Εκκλησίας: του ευαγγελισμού. Από την άλλη πλευρά, στην εκπλήρωση ακριβώς του ιεραποστολικού της έργου, η γυναίκα έχει κληθεί να πραγματώσει τα “δώρα” της: καταρχάς, το δώρο της ατομικής αξιοπρέπειας, διαμέσου της κήρυξης και της μαρτυρίας της ζωής· εν συνεχεία, τα δώρα που συνδέονται με την κλήση της ως γυναίκας. Στη συμμετοχή, ωστόσο, στη ζωή και την αποστολή της Εκκλησίας, η γυναίκα δεν μπορεί να λάβει το μυστήριο της χειροτονίας και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να εκπληρώσει τα λειτουργήματα που ανήκουν στο ιερατικό αξίωμα [...] Βρισκόμαστε στο πεδίο των λειτουργημάτων, όχι της αξιοπρέπειας και της αγιότητας. Πρέπει, επομένως, να πούμε πως: παρότι η Εκκλησία διαθέτει μια ιεραρχική δομή, αυτή η δομή είναι ολότελα ταγμένη στην αγιότητα των μελών του Χριστού” (v. 27).

Αποστόλων αποκλειστικά μεταξύ ανδρών, αλλά στο ελεύθερο θέλημά Του να επιλέξει άνδρες ως Αποστόλους. Τούτη τη θεία εκλογή οφείλει ν' ακολουθεί πιστά η εκκλησιαστική παράδοση – κατά τον τότε καρδ. J. Ratzinger «η οντότητα των δώδεκα αποστόλων είναι το κανονιστικό υπόδειγμα κάθε ιερατικού αξιώματος» το οποίο η δυτική Εκκλησία κατανοεί, ζει εν πίστει και γι' αυτό «υποτάχθηκε» σ' αυτό ήδη από τη σύστασή της²⁰.

Η Σημείωση που συνοδεύει τη δημοσίευση της Επιστολής στο επίσημο όργανο της Αγίας Έδρας, το *L'Osservatore Romano*, προχωρεί ένα βήμα περισσότερο, τονίζοντας ότι, από τη στιγμή που η ιερωσύνη είναι μια ουσιώδης πραγματικότητα της εκκλησιαστικής δομής και δυνάμει της «θείας» σύστασης της Εκκλησίας, η αποκλειστική χειροτονία των ανδρών είναι θείου και όχι εκκλησιαστικού δικαίου και αποκτά δογματικό χαρακτήρα που δεσμεύει οριστικά την Εκκλησία: «Δεν πρόκειται, επομένως», λέει η Σημείωση, «για μια καινούρια δογματική διατύπωση, αλλά για μια διδασκαλία που δίδαξε το διδακτικό σώμα με οριστικό τρόπο [...] όχι ως μια πιθανή υπόθεση ούτε ως κάποια πειθαρχική διάταξη, αλλ' ως μια μετά βεβαιότητας αληθινή διδασκαλία»²¹.

Με βάση, λοιπόν, την *analogiae* και *sequela Christi*, η αξίωση για τη χειροτονία των γυναικών δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή, διότι κάτι τέτοιο θα σήμαινε πως το θείο θέλημα μπορεί να υποτάσσεται στο ανθρώπινο με βάση τις κάθε φορά κοινωνικές ανάγκες²². Οφείλει κανείς να παρατηρήσει ότι η λογική συνοχή της σκέψης αυτής είναι ελκυστική: εφόσον ο Χριστός επέλεξε άνδρες ως Αποστόλους, τότε η επιλογή γυναικών για την ιερωσύνη θα σχετικοποιούσε και θα έθετε εν αμφιβόλω την ίδια την **εγκυρότητα του θείου θελήματος!** Γι' αυτό και προθύμως ο Ratzinger υπογραμμίζει την αιτιατή σχέση μεταξύ του ιερατικού αξιώματος και του Χριστού (απορρίπτοντας την άποψη πως η ιερατική τάξη προέκυψε μέσα από μια μεταγενέστερη και ανεξάρτητη του Χριστού ιστορική εξέλιξη), αλλά και τη **δογματική σημασία** της σχετικής διδασκαλίας: «Το αντικείμενο αυτής της πράξης [σ.σ. *Ordinatio Sacerdotalis*] είναι ο καθορισμός μιας διδασκαλίας που διδάχθηκε ως οριστική και επομένως δεν επιδέχεται αλλαγής [...] και καθιστά σαφή, με την αποστολική αυθεντία του Αγίου Πατέρα, μια βεβαιότητα που πάντοτε υφίστατο στην Εκκλησία»²³. Τελικά, η διδασκαλία περί της μη χειροτονίας των γυναικών εξυψώνεται *mutatis mutandis* σε **δογματική αλήθεια**, αφού η τήρηση της αποκλειστικής χειροτονίας των ανδρών είναι σύμφωνη τόσο με την πίστη και παράδοση της Εκκλησίας και την απευθείας υπακοή στο θέλημα του Χριστού, όσο και με τα θεμελιώδη συστατικά στοιχεία της Εκκλησίας. Θα πει σχετικά ο Γερμανός θεολόγος: «Εδώ δεν έχουμε να κάνουμε με ιεραρχία εναντίον δημοκρατίας, αλλά με υπακοή εναντίον δικτατορίας»²⁴. Ως δικτατορία εννοεί τη νοοτροπία που βλέπει το διαχωρισμό των φύλων χρηστικά (*functional*). Με την κατηγορία ενός αρχαϊκού

²⁰ Βλ. J. RATZINGER, “La Lettera Apostolica *Ordinatio Sacerdotalis*”, στο *L'Osservatore Romano* 8 Ιουνίου 1994, 1.

²¹ *Nota di presentazione alla Ordinatio Sacerdotalis*, στο *L'Osservatore Romano* 30-31 Μαΐου 1994, 4.

²² Τη θέση περί διαφοράς μεταξύ φυσικών και εκκλησιαστικών δικαιωμάτων θα την επαναλάβει ο Ιωάννης Παύλος και αργότερα: “Δίχως αμφιβολία, η αξιοπρέπεια των γυναικών – που πρέπει ν' αναδειχθεί πάντοτε και ακόμα περισσότερο – είναι μεγάλη! Αλλά τα ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα του προσώπου είναι διαφορετικής φύσεως σε σχέση με τα δικαιώματα, τα καθήκοντα, τα λειτουργήματα του εκκλησιαστικού διακονήματος”. ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΥΛΟΣ Β', “La Chiesa, sacramento universale di salvezza”, στο *L'Osservatore Romano* 21 Νοεμβρίου 1999, 5.

²³ RATZINGER, “La Lettera Apostolica *Ordinatio Sacerdotalis*”, 6.

²⁴ Ο.π., 6.

πατριαρχισμού, το γυναικείο φύλο εξετάζεται όχι μυστηριακά, ως προς την αιτία και το σκοπό της δημιουργίας του, αλλά χρηστικά και γι' αυτό επιζητεί την εξωτερική καταξίωσή του²⁵.

4. Συζητήσεις μετά την *Ordinatio Sacerdotalis*

Ερώταται, ωστόσο: από τη στιγμή που η μη χειροτονία των γυναικών επιβάλλεται από την εκκλησιαστική Παράδοση, δύναται η τελευταία να διαμορφώσει στην πράξη ένα νέο εκκλησιαστικό έθος που να προβλέπει τη γυναικεία ιερωσύνη; Με άλλα λόγια, μπορεί στο μέλλον η Παράδοση της Εκκλησίας να θεμελιώσει την *de facto* δυνατότητα της χειροτονίας των γυναικών; Με βάση τη διατύπωση του Ιωάννη Παύλου Β΄ το ζήτημα έχει κλείσει οριστικά. Αλλά και στην Απάντησή της (*Responsum*) σε μια «αμφιβολία» (*dubium*) αναφορικά με το αλάθητο ή όχι κύρος του *Ordinatio Sacerdotalis*, η ΕΔΠ προχώρησε στην ακόλουθη επεξήγηση:

Αμφιβολία: Εάν η διδασκαλία, σύμφωνα με την οποία η Εκκλησία δεν έχει την εξουσία (*facultatem*) να παράσχει στις γυναίκες την προς την ιερωσύνη χειροτονία, όπως προτείνεται στην Αποστολική Επιστολή *Ordinatio Sacerdotalis*, πρέπει να θεωρείται οριστική αλλά και να συγκαταλέγεται στο *fidei depositum*.

Απάντηση: Ναι.

Η συγκεκριμένη διδασκαλία αξιώνει την οριστική τήρησή της, καθώς, θεμελιωμένη στο γραπτό λόγο του Θεού και έχοντας διαρκώς τηρηθεί και εφαρμοστεί στην παράδοση της Εκκλησίας, από την απαρχή της, έχει αλαθίτως προταθεί από την εκκλησιαστική διδασκαλία. Στις παρούσες περιστάσεις, ο ποντίφικας [...] πρότεινε την ίδια διδασκαλία με μια επίσημη διατύπωση, βεβαιώνοντας κατηγορηματικά αυτό που πρέπει να τηρείται **πάντοτε, παντού** και **απ' όλους τους πιστούς**, ως ανήκουσα στο *fidei depositum*.²⁶

Μέχρι τη στιγμή που δημοσιεύτηκε η *Απάντηση* της ΕΔΠ, υπογεγραμμένη από τον πρόεδρό της, καρδινάλιο Ratzinger, δεν είχε γίνει ακόμα λόγος για το **αλάθητο** κύρος της διδασκαλίας της μη χειροτονίας των γυναικών, με αποτέλεσμα ορισμένοι να θεωρούν πως το θέμα είναι θεολογικά «συζητήσιμο» ή ό,τι, εν πάσει περιπτώσει, αφορά στο πειθαρχικό και όχι το δογματικό δίκαιο της Εκκλησίας²⁷. Με την παρέμβαση αυτή

²⁵ Ό.π., 1. Κάνοντας το διαχωρισμό μεταξύ μυστηριακής και χρηστικής ανθρωπολογίας, ο Ratzinger θέτει, σωστά, τη συζήτηση στην ανθρωπολογική της βάση· είναι σημαντικό να εξεταστεί, υπό το πρίσμα της χριστιανικής πίστης (άρα και της μυστηριακής ζωής), η ανθρωπολογική θέση της γυναίκας στη ζωή της Εκκλησίας, η σχέση άνδρα-γυναίκας εντός της Εκκλησίας, το θέμα της συμβολικής σημασίας της σεξουαλικότητας και του σώματος κτλ. Από την άλλη, φαίνεται ν' αφήνεται εκκρεμές το εξής ερώτημα: πώς είναι δυνατόν η εκκλησιαστική/μυστηριακή προτεραιότητα του ανθρώπου – που ορθά αντιπαρατίθεται εδώ με την χρηστική/εκκοσμικευμένη – ν' αποκλείει την ανάληψη κάποιου ιερατικού αξιώματος; Πώς η γυναίκα, μολονότι καταξιομένη μυστηριακά, αποκλείεται του ιερατικού λειτουργήματος; Η χειροτονία των γυναικών θα σήμαινε απλά τη “χρηστική” επιβεβαίωσή τους, ή μήπως θα εμπειρείχε και τη συμμετοχή της σε μια βαθύτερη μυστηριακή πραγματικότητα που η Εκκλησία οφείλει να διασθανθεί;

²⁶ AAS 87 (1995), 1114.

²⁷ Πράγματι, εξ' απόψεως δικαιοσύνης, μια Αποστολική Επιστολή (όπως η *Ordinatio Sacerdotalis*) δεν εισάγει από μόνη της μια δογματική διδασκαλία ούτε συνιστά πρωτογενή νομοθεσία, αλλά πραγματεύεται θεματικές ποιμαντικής και κοινωνικής υφής. Ωστόσο, ο τότε γραμματέας της ΕΔΠ, καρδ. T. Bertone, θα πει πως “από τη στιγμή που ο Ρωμαιο Ποντίφικας θέλησε, έστω και όχι με επίσημο τρόπο, να επιβεβαιώσει ή να επαναβεβαιώσει διδασκαλίες που ανήκουν στην παγκόσμια και αυτονόητη

η Επιτροπή, έχοντας υπόψη την *Ordinatio Sacerdotalis*, ανοίγει έναν νέο ερμηνευτικό ορίζοντα: συνδέει απευθείας τη χειροτονία με τη βιβλική διδασκαλία και την εξ αποκαλύψεως αλήθεια – έτσι όπως φανερώνεται στο παράδειγμα του Ιησού – και κατά συνέπεια ανάγει το μυστήριο της χειροτονίας στο πεδίο της οριστικής, παντοτινής – και άρα αλάθητης – δογματικής ισχύος. Η ερμηνευτική θέση είναι εδώ ξεκάθαρη: εκκλησιαστική πράξη, πίστη/δόγμα, Γραφή και Παράδοση βρίσκονται σε μια σχέση αλληλεξάρτησης. Η χειροτονία ανήκει στο *jus divinum* (ο τρόπος και η μορφή της ιερωσύνης παραδόθηκε απευθείας από το Χριστό, δεν καθορίστηκε από την Εκκλησία)²⁸ και, μολονότι δεν αποτελεί από μόνη της ένα «δόγμα», ανήκε πάντοτε στο θεματοφυλάκιο της εκκλησιαστικής πίστης – που διαφυλάσσουν ο επίσκοπος Ρώμης και οι σε κοινωνία μ’ αυτόν και μεταξύ τους επίσκοποι – και άρα είναι αλάθητη και ανέκκλητη²⁹. Επομένως, προκύπτει αναπόφευκτα πως «η Παράδοση είναι ο ερμηνευτικός χώρος όπου ασκείται και εκφράζεται με διάφορες μορφές – μεταξύ των οποίων και με την ασφαλή πεποίθηση – η αληθής συνείδηση της Εκκλησίας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, με ομοφωνία και σταθερότητα η Εκκλησία δεν θεώρησε ποτέ ότι οι γυναίκες θα μπορούσαν να λάβουν εγκύρως την ιερατική χειροτονία»³⁰. Είναι προφανές εδώ πως η ΕΔΠ ενδιαφέρεται πρωτίστως να προστατεύσει μια ήδη διαμορφωμένη εκκλησιαστική πράξη, προσδίδοντάς της διαχρονικό θεολογικό κύρος και ανέκκλητη δογματική ισχύ, ώστε ν’ αποφύγει πιθανές «από τη βάση» μεταρρυθμιστικές πιέσεις. Και το πράττει με, ομολογούμενως, θεολογικά συναφή τρόπο, δίχως να την ενδιαφέρουν οι επιμέρους ποιμαντικές προεκτάσεις, κάτι που ήταν

πίστη του εκκλησιαστικού σώματος, αυτές πρέπει να τηρούνται με οριστικό και ανέκκλητο τρόπο”. T. BERTONE, “A proposito della recezione dei Documenti del Magistero e del dissenso pubblico”, στο *L’Osservatore Romano* 20 Δεκεμβρίου 1996, 1.5. Η αναφορά αυτή έγινε προφανέστατα λόγω της απόστασης μεταξύ του επίσημου *magisterium* και των τοπικών επισκόπων ή θεολογικών κύκλων, που είχαν διαισθανθεί την έλλειψη διαλόγου μεταξύ κορυφής και βάσης του εκκλησιαστικού σώματος.

²⁸ Σε σχόλιό του ο *L’Osservatore Romano* επισημαίνει: “Είναι σημαντικό να έχουμε υπόψη, πως το ανθρώπινο θέλημα του Χριστού όχι μόνο δεν είναι διαιτητικό [...] αλλά ενδότερα ενωμένο με το θείο θέλημα του αιωνίου Υιού, από το οποίο εξαρτάται η οντολογική και ανθρωπολογική αλήθεια της δημιουργίας των δύο φύλων”. *Sulla Risposta della Congregazione per la Dottrina della Fede circa la dottrina proposta nella Lettera apostolica “Ordinatio Sacerdotalis”*, στο *L’Osservatore Romano* 19 Νοεμβρίου 1995, 2.

²⁹ Βλ. επίσης J. RATZINGER, “Introduzione”, στο CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Dall’“Inter insigniores” all’“Ordinatio Sacerdotalis”*. *Documenti e commenti*, Città del Vaticano 1996, 19, όπου εξηγεί πως, τοποθετώντας ο Ιωάννης Παύλος το μυστήριο της χειροτονίας στην ποαράδοση και επισκοπική πράξη της Εκκλησίας, θέλησε να εξασφαλίσει το αλάθητο κύρος της διδασκαλίας, όσο και του διδακτικού σώματος (του ποντιφικού, αλλά και του επισκοπικού του σε κοινωνία με τον Επίσκοπο Ρώμης), βάσει της Συνοδικής Διάταξης *Lumen Gentium* §25, στο οποίο παραπέμπει η *Απάντηση*, σύμφωνα με το οποίο “όποτε οι επίσκοποι, ένας προς έναν, δεν απολαμβάνουν το προνόμιο του αλαθήτου, αλλά, παρόλο που είναι διασκορπισμένοι στον κόσμο και διατηρούν το δεσμό της κοινωνίας μεταξύ τους και με τον διάδοχο του Πέτρου, συμφωνούν να διδάξουν αυθεντικά πως, όταν μια διδασκαλία που αφορά την πίστη και τα ήθη επιβάλλεται πλήρως, τότε αυτή εκφράζει αλάνθαστα τη διδασκαλία του Χριστού”.

³⁰ BERTONE, “A proposito della recezione dei Documenti del Magistero e del dissenso pubblico”, 1.5. Πρβλ. CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Sulla Risposta della Congregazione per la Dottrina della Fede circa la dottrina proposta nella Lettera apostolica Ordinatio sacerdotalis*: «Το *magisterium* είναι οργανικό μέρος της Παράδοσης και ερμηνεύει αυθεντικά το Λόγο του Θεού, γραπτό και παραδεδομένο (βλ. Διάταξη *Dei Verbum*, 9-10) [...] Ο οριστικός χαρακτήρας (σ.σ. της μη χειροτονίας των γυναικών) προκύπτει από την ίδια τη φύση της διδασκαλίας, διότι, θεμελιωμένη στο Λόγο του Θεού, εγγεγραμμένη και διαρκώς τηρούμενη και εφαρμοζόμενη στην Παράδοση της Εκκλησίας, έχει προταθεί αλαθήτως από την εκκλησιαστική διδασκαλία».

η κύρια ανησυχία αρκετών ανά τον κόσμο επισκόπων³¹. Αυτονοήτως, λοιπόν, καταλήγει στη θέση ότι, έχοντας παγιωθεί στην εκκλησιαστική παράδοση η αποκλειστική χειροτονία των ανδρών, η πρακτική αυτή έχει αξία **ισότιμη** με την προκήρυξη ενός **δόγματος**, αφού ανάγεται στην αποκεκκαλυμμένη αλήθεια του Ιησού για την Εκκλησία και στην ίδια την πίστη της Εκκλησίας. Τελικά, και ο ίδιος ο Ιωάννης Παύλος Β΄, υπό το παραπάνω πρίσμα, θα δηλώσει αργότερα, ότι «το εκκλησιαστικό *magisterium* δεν έλαβε αυτή την απόφαση (σ.σ. της μη χειροτονίας των γυναικών) ως μια πράξη της εξουσίας που διαθέτει, αλλά με τη συνείδηση του καθήκοντος να υπακούσει στη θέληση του Κυρίου»,³² υπακοή που το εκκλησιαστικό σώμα οφείλει να τηρεί.

Συνοψίζοντας: από την αρχική αρνητική τοποθέτηση του Παύλου ΣΤ΄ στη δυνατότητα χειροτονίας των γυναικών με βάση τη «θεμελιώδη» τριπλή επιχειρηματολογία (παράδειγμα Χριστού, εκκλησιαστική πράξη, επίσημη διδασκαλία), και την πρώτη θεολογική επεξεργασία από την ΕΔΠ (ο ιερέας, ως «εικόνα» του ιερατικού αξιώματος του Χριστού, ασκεί την ιερωσύνη όχι κατά το φύλο του, αλλά ως άνθρωπος που εμπεριέχει και τα δύο φύλα – είμαστε στο επίπεδο της θεολογίας της ιερωσύνης) έως την πιο πρόσφατη – και καταλυτική για το θέμα – παρέμβαση του Ιωάννη Παύλου Β΄ και της ΕΔΠ, υπό τον καρδινάλιο Ratzinger, που συνδέει τη μη χειροτονία των γυναικών με τις αλήθειες που εμπεριέχονται αλαθήτως στη θεία αποκάλυψη και πρέπει να τηρούνται από την Εκκλησία οριστικά. Με τον τρόπο αυτό (δηλαδή με την επιβολή «καθαρών κριτηρίων»)³³ επιφέρεται «ηρεμία» στις συνειδήσεις ή αμφιβολίες των πιστών, δογματικοποιείται η σχετική διδασκαλία με σκοπό να μην υπάρξει μεταβολή της (εδώ, βέβαια, θα μπορούσε να αναρωτηθεί κανείς: μια ενδεχόμενη θέση υπέρ της χειροτονίας των γυναικών θα συνιστούσε αίρεση; Κι ακόμα, η παράδοση είναι στατική ή δυναμική, ανέκκλητη ή μεταβλητή, ακίνητη ή τείνει προς μια πρόοδο;), ενώ, τέλος, ανυψώνεται στο επίπεδο της αυθεντικής και μη επιδεχόμενης άλλης ερμηνείας εκκλησιαστικής διδασκαλίας³⁴. Ανεξάρτητα, όμως, από την ανέκκλητη διαχρονική και παγκόσμια ισχύ της αλήθειας γύρω της μη χειροτονίας των γυναικών, ο πυρήνας της θεολογικής επιχειρηματολογίας βρίσκεται, κατά την άποψή μου, στη «φύση» του ιερατικού αξιώματος (όχι τυχαία, τα σχετικά με τη χειροτονία κείμενα της ΕΔΠ ανήκουν στην κατηγορία των «λειτουργικής φύσεως» εγγράφων): ο Χριστός επέλεξε άνδρες ως αποστόλους και διαφύλαξε για τη γυναίκα έναν ρόλο ξεχωριστό, που η Εκκλησία καλείται να διακρίνει και ν' αναδείξει.

5. Οι παρεμβάσεις του πάπα Φραγκίσκου Α΄

Ύστερα από τα παραπάνω θα μπορούσε κάποιος να υποθέσει πως το ζήτημα της χειροτονίας των γυναικών έκλεισε οριστικά για τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Ας δούμε, ωστόσο, αν στις μέχρι τώρα τοποθετήσεις του νυν Πάπα Φραγκίσκου Α΄ (2013-)

³¹ Βλ. POLIA, *Donna e sacerdozio*, 29-35.

³² ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΥΛΟΣ Β΄, “La Chiesa, sacramento universale di salvezza”, στο *L'Osservatore Romano* 21 Νοεμβρίου 1999, 5.

³³ CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Sulla Risposta della Congregazione per la Dottrina della Fede circa la dottrina proposta nella Lettera apostolica Ordinatio sacerdotalis*:

³⁴ Δεν πρέπει να προκαλεί, επομένως, εντύπωση το ότι η ΕΔΠ εξέδωσε, στις 19 Δεκεμβρίου 2007, ένα *Γενικό Διάταγμα* σχετικά με το «παράπτωμα της απόπειρας χειροτονίας των γυναικών» (βλ. AAS 100 (2008), 403). Σύμφωνα με το Διάταγμα, όποιος αποπειραθεί να χειροτονήσει μια γυναίκα ή όποια γυναίκα επιχειρήσει να χειροτονηθεί, υπόκειται της αυτόματης (*latae sententiae*) ακοινωνησίας.

προκύπτει κάποια νέα θεολογική θέση. Στις 28 Ιουλίου 2013, απαντώντας σε σχετική ερώτηση, ο Φραγκίσκος τόνιζε τα εξής:

Μια Εκκλησία χωρίς γυναίκες είναι σαν το κολέγιο των Αποστόλων χωρίς τη Θεοτόκο. Ο ρόλος των γυναικών στην Εκκλησία δεν είναι απλός όσο αυτός της μητρότητας, αλλά πολύ ευρύτερος: είναι ακριβώς το να είναι εικόνα της Θεοτόκου που βοηθά την Εκκλησία να προοδεύει! Αλλά, σκεφτείτε το, η Θεοτόκος είναι πιο σημαντική από τους τους Αποστόλους [...] Η Εκκλησία είναι θηλυκή. Είναι η Εκκλησία, η νύφη, η μητέρα [...] Ο ρόλος των γυναικών στην Εκκλησία δεν πρέπει να περιορίζεται στο να είναι μητέρες, εργαζόμενες, ένας ρόλος δηλαδή περιορισμένος [...] Δεν μπορούμε να φανταστούμε μια Εκκλησία χωρίς τις γυναίκες, αλλά γυναίκες που να δραστηριοποιούνται στην Εκκλησία με το διακριτικό ρόλο που μπορούν να διαδραματίζουν [...] Στην Εκκλησία έτσι πρέπει να σκεφτόμαστε τις γυναίκες: να λαμβάνουν επικίνδυνες αποφάσεις, αλλ' ως γυναίκες. Αυτό πρέπει να εξηγηθεί καλύτερα. Πιστεύω, πως δεν έχουμε ακόμη καταλήξει, στην Εκκλησία, σε μια βαθιά θεολογία της γυναικείας φύσης [...] Πρέπει να αναπτύξουμε μια βαθιά θεολογία των γυναικών [...] Θα ήθελα να εξηγήσω λίγο αυτό που είπα σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών στην Εκκλησία: δεν μπορούν να περιορίζονται στο να εκτελούν κάποια διακονήματα ή να προΐστανται του φιλανθρωπικού έργου, να είναι κατηγήτριες... Όχι! Θα πρέπει να είναι κάτι περισσότερο, κάτι βαθύτερο, ακόμα και μυστηριακά, κι αυτό εννοούσα όταν μίλησα για τη «θεολογία των γυναικών». Αναφορικά με τη χειροτονία των γυναικών η Εκκλησία έχει αποφανθεί και έχει πει “όχι”. Το είπε ο Ιωάννης Παύλος Β΄, με μια διατύπωση οριστική. Αυτή η θύρα είναι κλειστή, ωστόσο στο θέμα αυτό θέλω να πω κάτι. Η Θεοτόκος, η Μαρία, ήταν σημαντικότερη από τους Αποστόλους, τους διακόνους και τους ιερείς. Η γυναίκα στην Εκκλησία είναι πιο σημαντική από τους επισκόπους και τους ιερείς: αυτό είναι που πρέπει να προσπαθήσουμε να αποσαφηνίσουμε καλύτερα, διότι πιστεύω, πως υπάρχει μια έλλειψη θεολογικής επεξήγησης πάνω σ' αυτό»³⁵.

Σε συνέντευξή του στο έγκυρο θεολογικό δελτίο των ιησουιτών *La Civiltà Cattolica*, ο Πάπας σημείωνε:

Είναι απαραίτητο να διευρύνουμε τους χώρους για την ισχυρότερη παρουσία των γυναικών στην Εκκλησία. Φοβάμαι μια λύση του τύπου «επίδειξη ανδροπρέπειας (*machismo*) με φούστα», διότι στην πραγματικότητα η γυναίκα έχει μια διαφορετική δομή από τον άνθρωπο. Ωστόσο, οι συζητήσεις που ακούω σχετικά με το ρόλο των γυναικών είναι συχνά εμπνευσμένες από μια αλαζονικά ανδροπρεπή (*macho*) ιδεολογία. Οι γυναίκες θέτουν βαθιά ερωτήματα που πρέπει ν' αντιμετωπιστούν [...] Η γυναίκα είναι απαραίτητη για την Εκκλησία. Η Θεοτόκος, μια γυναίκα, είναι πιο σημαντική από τους επισκόπους. Το λέω αυτό, διότι δεν πρέπει να συγχέουμε το λειτούργημα με την αξιοπρέπεια. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να διερευνήσουμε καλύτερα τη μορφή της γυναίκας στην Εκκλησία. Πρέπει να εργαστούμε σκληρότερα για να κάνουμε μια βαθιά θεολογία της γυναίκας [...] Η γυναικεία ιδιοφυΐα είναι απαραίτητη στους χώρους όπου λαμβάνονται σημαντικές αποφάσεις. Η πρόκληση σήμερα είναι η

³⁵ http://www.vatican.va/holy_father/francesco/speeches/2013/july/documents/papa-francesco_20130728_gmg-conferenza-stampa_en.html (τελευταία προσπέλαση: 2 Σεπτεμβρίου 2014).

ακόλουθη: Να σκεφτούμε τη συγκεκριμένη θέση της γυναίκας ακόμα κι εκεί όπου ασκείται η εξουσία στους διάφορους τομείς της Εκκλησίας³⁶.

Σε συνέντευξή του στην εφημερίδα *La Stampa*, στις 15 Δεκεμβρίου 2013, ο Φραγκίσκος προχώρησε στην εξής δήλωση: «(ερώτηση δημοσιογράφου:) – Μπορώ να σας ρωτήσω εάν στο μέλλον η Εκκλησία θα έχει γυναίκες καρδινάλιους; (απάντηση πάπα:) – Δεν γνωρίζω από πού ξεπήδησε αυτή η ιδέα. Οι γυναίκες στην Εκκλησία πρέπει να αναδειχθούν, όχι να “κληρικοποιηθούν”. Όποιος μιλά για γυναίκες καρδινάλιους υποφέρει λίγο από **κληρικαλισμό**»³⁷.

Τέλος, στην πρόσφατη Αποστολική Προτροπή *Evangelii Gaudium* ο πάπας επισημοποίησε, κατά κάποιον τρόπο, τις προηγούμενες άτυπες θέσεις του: «Η Εκκλησία αναγνωρίζει τη ζωτική συμβολή των γυναικών στην κοινωνία, με την ευαισθησία, τη διαίσθηση και ορισμένες μοναδικές δυνατότητες που συνήθως είναι έμφυτες στις γυναίκες παρά στους άνδρες. Για παράδειγμα, το ξεχωριστό γυναικείο ενδιαφέρον προς τους άλλους, το οποίο εκφράζεται μ’ ένα συγκεκριμένο, αν και όχι αποκλειστικό, τρόπο, στην μητρότητα [...] Υπάρχει, ωστόσο, ακόμα η ανάγκη να διευρυνθεί ο χώρος για την εντονότερη παρουσία των γυναικών στην Εκκλησία [...] Γι’ αυτό το λόγο, πρέπει να εγγυηθεί η παρουσία των γυναικών ακόμα και στο εργασιακό χώρο, και στους διάφορους τομείς όπου λαμβάνονται σημαντικές αποφάσεις, τόσο στην Εκκλησία όσο και στις κοινωνικές δομές» (§103). «Τα αιτήματα των νόμιμων δικαιωμάτων των γυναικών, ξεκινώντας από την πεποίθηση ότι άνδρες και γυναίκες έχουν την ίδια αξιοπρέπεια, θέτουν στην Εκκλησία βαθιά ερωτήματα που την προκαλούν και που δεν μπορούν ν’ αντιμετωπιστούν επιφανειακά. Η αποκλειστικά ανδρική ιερωσύνη [...] είναι ένα ερώτημα που δεν τίθεται σε συζήτηση, αλλά μπορεί να αποτελέσει μια πηγή ξεχωριστής σύγκρουσης, εάν το μυστηριακό αξίωμα ταυτίζεται με την εξουσία. Ας μην ξεχνάτε πως όταν μιλάμε για ιερατική εξουσία “βρισκόμαστε στο χώρο του λειτουργήματος, όχι της αξιοπρέπειας και της ιερότητας” [...] Εδώ παρουσιάζεται μια μεγάλη πρόκληση για τους ποιμένες και τους θεολόγους, που θα μπορούσαν να βοηθήσουν, ώστε ν’ αναδειχθεί καλύτερα τί σημαίνει αυτό σε σχέση με τον πιθανό ρόλο της γυναίκας εκεί όπου λαμβάνονται σημαντικές αποφάσεις σε διάφορους τομείς της Εκκλησίας» (§104)³⁸.

Οι δηλώσεις του Πάπα Φραγκίσκου δεν θίγουν, προφανώς, τον οριστικό χαρακτήρα με τον οποίο αποφάνθηκε ο προκάτοχός του, Ιωάννης Παύλος Β΄. Παρόλ’ αυτά, οι τοποθετήσεις του βοηθούν στη διεύρυνση της συζήτησης, καθώς την αποδεσμεύουν από την προηγούμενη «κληρικοκεντρική» της φόρμουλα και την εντάσσουν σε μια ευρύτερη προοπτική. Έχοντας, πιθανόν, τη διάθεση να κατευθύνει τη συζήτηση πέρα από τη στενωπό της κληρικοκεντρικότητας, ο πάπας αισθάνεται έκπληξη, όταν κάποιοι επιμένουν στο θέμα της χειροτονίας των γυναικών, τη στιγμή που, όπως ομολογεί, η Θεοτόκος υπήρξε σημαντικότερη των ιερέων και των επισκόπων.

Άρα το ζητούμενο δεν είναι τόσο η απόδοση στις γυναίκες κάποιων διακονημάτων ιερατικού, ποιμαντικού, διδακτικού ή κατηχητικού χαρακτήρα – ως

³⁶ *La Civiltà Cattolica* 3918/19 Σεπτεμβρίου 2013, 466-467.

³⁷ <http://www.lastampa.it/2013/12/15/esteri/vatican-insider/it/mai-avere-paura-della-tenerezza-1vmuRIcbjQID5BzTsnVuvK/pagina.html> (τελευταία προσπέλαση: 2 Σεπτεμβρίου 2014).

³⁸ ΠΑΠΑΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ, *Αποστολική Προτροπή Evangelii Gaudium*, 24 Νοεμβρίου 2013, http://www.vatican.va/holy_father/francesco/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium_en.html (τελευταία προσπέλαση: 2 Σεπτεμβρίου 2014).

αποκατάσταση κάποιας προϋπάρχουσας αδικίας έναντι των γυναικών, αλλά η αποσαφήνιση ενός σαφέστερου, μυστηριακά, ρόλου των γυναικών στην Εκκλησία (η μορφή της γυναίκας) – αν και ο ίδιος ο πάπας δεν φαίνεται να υπονοοεί την ανάληψη κάποιου ιερατικού αξιώματος – μια πιο ξεκάθαρη «θεολογία των γυναικών», που ν’ αναδεικνύει αυτό που διαθέτει η γυναίκα με μοναδικό τρόπο και που μπορεί να διαθέσει στην εκκλησιαστική κοινότητα και την ανθρωπότητα. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να είναι η **μητρότητα**. Λέει χαρακτηριστικά: «Πολλά πράγματα μπορούν ν’ αλλάξουν και έχουν αλλάξει με την πολιτιστική και κοινωνική εξέλιξη, αλλά παραμένει γεγονός ότι είναι η γυναίκα που συλλαμβάνει, φέρει στη μήτρα της και γεννάει τα παιδιά των ανδρών. Κι αυτό δεν είναι απλώς ένα βιολογικό γεγονός, αλλά συνεπάγεται έναν πλούτο συνεπειών τόσο για την ίδια τη γυναίκα, για τον τρόπο που αυτή υπάρχει, όσο και για τις σχέσεις της, για τον τρόπο που τοποθετείται σε σχέση με την ανθρώπινη ζωή και τη ζωή εν γένει. Καλώντας τη γυναίκα στη μητρότητα, ο Θεός της ανέθεσε μ’ έναν πολύ ιδιαίτερο τρόπο την ανθρώπινη ύπαρξη [...] δύο κινδύνοι είναι πάντα παρόντες, δύο αντίθετα άκρα που καταστρέφουν τη γυναίκα και την κλήση της [...] η μείωση της μητρότητας σε κοινωνικό ρόλο, σε εργασία, που, αν και ευγενής, στην πραγματικότητα περιθωριοποιεί τη γυναίκα από τις δυνατότητές της, δεν την αξιολογεί πλήρως για την οικοδόμηση της κοινότητας. Πρόκειται για κάτι που συμβαίνει τόσο στο χώρο της κοινωνίας, όσο και σ’ αυτόν της Εκκλησίας [...] (ο άλλος κίνδυνος), ως αντίδραση στον πρώτο, προς την αντίθετη κατεύθυνση (είναι) η προώθηση μιας μορφής χειραφέτησης που, προκειμένου να καταλάβει τους χώρους που αφαιρεί από τους άνδρες, απογυμνώνει τη γυναίκα από τα πολύτιμα γνωρίσματα που την χαρακτηρίζουν. Κι εδώ θα ήθελα να τονίσω ότι η γυναίκα έχει μια ιδιαίτερη ευαισθησία για τα “πράγματα του Θεού”, ιδίως στο να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε το έλεος, την τρυφερότητα και την αγάπη που έχει ο Θεός για μας»³⁹.

Βρισκόμαστε εδώ σε μια αξιοσημείωτη εξέλιξη: στη σκέψη του Πάπα J. Bergoglio η γυναίκα δεν είναι απλά αυτή που αναλαμβάνει το έργο της μετάδοσης της πίστης και της διδασχίας του Ευαγγελίου ή που συμμετέχει στο κατηχητικό έργο – αναλαμβάνοντας κάποιο ενεργό εξωτερικό ρόλο, διακριτό από αυτό των ανδρών – αλλά αυτή που, έχοντας ενδότατα το μοναδικό χάρισμα της μητρότητας, κατανοεί την τρυφερότητα και την αγάπη του Θεού για τον κόσμο, συν-πληρώνοντας τα λειτουργήματα των ανδρών και ενεργώντας *μαζί* με τους άνδρες για το καλό της Εκκλησίας, διότι, τελικά, η Εκκλησία «χάνοντας τις γυναίκες, κινδυνεύει να γίνει στείρα»! Με τον τρόπο αυτό, ο Πάπας Φραγκίσκος επανέρχεται στη μυστηριακή και όχι «χρηστική» κατανόηση της αξίας της γυναίκας, αλλά σιωπηρά την αποσυνδέει από την μάλλον περιοριστική ερμηνευτική του Ratzinger και την εντάσσει σε ευρύτερα ανθρωπολογικά πλαίσια, σύμφωνα με την αρχική διαίσθηση του Παύλου ΣΤ΄: τον ιδιαίτερο ρόλο της γυναίκας ανεξάρτητα κι όχι σε συνάρτηση με την ιερωσύνη. Έτσι, ο λόγος δε γίνεται πλέον για ομογενοποίηση των φύλων ούτε για ισότιμη κατανομή των εκκλησιαστικών αξιωμάτων, αλλά για τη *θεολογική* διάκριση της μοναδικότητάς τους (τη «θεολογία της γυναίκας»), σύμφωνα με τον τρόπο και το σκοπό για τον οποίο ο

³⁹ ΠΑΠΑΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ, *Ομιλία* στους συμμετέχοντες στο Σεμινάριο για τα 25 χρόνια από την Αποστολική Επιστολή *Mulieris dignitatem*, 12 Οκτωβρίου 2013, στο http://www.vatican.va/holy_father/francesco/speeches/2013/october/documents/papa-francesco_20131012_seminario-xxv-mulieris-dignitatem_en.html (τελευταία προσπέλαση: 2 Σεπτεμβρίου 2014).

Θεός έπλασε τον άνθρωπο, άνδρα και γυναίκα⁴⁰. Και φαίνεται πως προς αυτήν την κατεύθυνση θα κινηθεί στο εξής η ρωμαιοκαθολική συζήτηση.

⁴⁰ Η πρόσφατη Έκτακτη Σύνοδος των Ρωμαιοκαθολικών Επισκόπων, που συνεκλήθη για να συζητήσει για τις ποιμαντικές προκλήσεις της οικογένειας στο πλαίσιο του Ευαγγελισμού (Βατικανό, 18 Οκτωβρίου 2014), στη *Relatio* που εξέδωσε η οποία, εν πολλοίς, απηχεί τις ιδέες του Πάπα Φραγκίσκου, αλλά και την αγωνία πολλών τοπικών Εκκλησιών, αναφέρει: «Είναι ανάγκη η αξιοπρέπεια της γυναίκας να προστατευθεί και να προωθηθεί ακόμα περισσότερο. Πράγματι, σήμερα, σε πολλές συνάφειες, η γυναίκα είναι αντικείμενο διάκρισης και το δώρο της μητρότητας συχνά ποινικοποιείται (σ.σ. μάλλον ηθικά και ιδεολογικά, παρά νομικά), αντί να παρουσιάζεται ως αξία. Δεν πρέπει, επίσης, να αγνοηθεί το αυξημένο φαινόμενο της βίας της οποίας πολλές γυναίκες είναι θύματα, συχνά – δυστυχώς – και εντός των οικογενειών, όπως επίσης και ο σοβαρός και διαδεδομένος γενετικός ακρωτηριασμός της γυναίκας σε ορισμένες κουλτούρες» (§8). III EXTRAORDINARY GENERAL ASSEMBLY OF THE SYNOD OF BISHOPS, *Relatio Synodi*, στο http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20141018_relatio-synodi-familia_en.html (προσπέλαση: 10 Ιανουαρίου 2015).